

Néprajzi Múzeum adattárára, ami nemcsak néprajzi, de társadalmi kérdésekben is nagy segítséget nyújthat. Vállalta a kérdőívek kialakításához szempontok adását, a meglévő kérdőívekkel való összedolgozását, a kérdőívek begyűjtését és az igénylőkhoz való továbbítását. Ismertette azokat az intézményeket, amelyek a vallási néprajz tárgykörével foglalkoznak és ismertette a közelmúltban megindult vallásszociológiai kutatásokat is. *Havasné Bede Piroska* javasolta egy vallási megoszlást ábrázoló munkatérkép elkészítését, az egyházak által nyilvántartott adatok alapján. A térkép segítően a kutatási területek kijelölését, az összefüggések feltárását és a változások nyomon követését.

Az elmondottakon kívül javaslatot fogadtunk el arról, hogy vallási néprajzi stúdiumokat iktassanak be a lelkészképzésbe, és a lelkészek továbbképzésébe is. Az egyházak honismereti kutatómunkája rendkívül fontos, ezért a szekcióban részt vevő lelkész barátaink szükségesnek találták, hogy a megyei, városi, községi, állami vezetőkhoz menjen a Honismereti Bizottságtól körlevél annak érdekében, hogy értsék meg a kutatások fontosságát, nemzetmegtartó jelentőségét, támogassák a kutatásokat és a kutatásokat végző személyeket. Kivánság hangzott el arra, hogy akik az egyházi néprajzi kutatásban érdekeltek, évente találkozhassanak és kicserélhessék a tapasztalataikat. Ennek megvalósítására a debreceni Doktorok Kollégiuma részéről felajánlás is történt. Az utolsó javaslatunk, a határon kívülre került magyarság körében végzett honismereti és vallási néprajzi kutatómunka támogatása. Anyagilag és erkölcsileg is szükséges segíteni ezt a munkát.

Haraszti Mihály–Tóth János:

A honismereti mozgalom társadalmi és intézményi kapcsolatai

Amikor az előkészületben részt vevő Komárom megyei kollégáinkkal ezt a témát a XVI. Országos Honismereti Akadémiára javasoltuk, úgy éreztük, hogy nagyon fontos kérdés megtárgyalására teszünk előterjesztést. Nem számíthattunk arra, hogy napjaink fölgyorsult társadalmi mozgásai különös aktualitást adnak ennek a témának és nem gondoltuk azt sem, hogy ennyire széleskörűen érinti mozgalmunkat és társadalmunkat is. *A honismereti munkának az a feladata, hogy beépüljön a társadalom változásainak a rendszerébe. A mi lehetőségeinket, eredményeinket is vegyék tekintetbe azoknak a társadalmi változásoknak az előkészítésében, amelyek előtt áll az egész nép. A honismereti munka a mi felfogásunk szerint nemcsak minőségi tevékenységet jelent, hanem széles körű társadalmi öntevékenységet is. Ez az utóbbi kérdés állt a szekció eszmecsereinek középpontjában.*

A vitát jól előkészített kérdésekkel, gondolatokkal próbáltuk minél aktívabbá tenni. Ezek az előzetes tézisek a következők voltak. Nem túlságosan leszűkített-e a hagyományos honismereti szakköri tevékenység ahhoz a munkához képest, amit a honismereti mozgalom végezhetne? Hogyan tud hatni a szakkör a társadalomra és fordítva, a külső kapcsolatok hatása hogyan érvényesül a mi munkánkban és ezen belül a szakkörök tevékenységében? Felhasználjuk-e eléggé a lokálpatriotizmus keltette növekvő érdeklődést? Élünk-e azzal a lehetőséggel, hogy számos más tevékenység részeleme a honismeret, amibe bele lehetne kapcsolódni és amelynek az eredményeit át lehetne venni? Milyen igényeket közvetít felénk a társadalom és ezeknek mely részét vállaljuk föl, mi az, amit nem tudunk fölállalni és amit nem akarunk fölállalni? Hogyan hívjuk fel a figyelmet a honismereti mozgalom társadalom-építő, közösség-szervező, mozgósító lehetőségeire? Ezek voltak tehát azok a kérdések, amelyeket tárgyalásra javasoltunk és amiket a szekcióba jelentkezett kollégák előre megkaptak.

A jelenlegi magyar társadalomban a helyi közösségi és egyéni autonómia megteremtésének az igénye az egyik legerőteljesebb mozgósítóerő. Különböző klubok, városvédő- és -szépitő egyesületek, a múlt tradícióira építő egyesületek, körök alakulnak mindenfelé az országban.

Gazdasági egységek, helyi tanácsok próbálják meg sok helyütt határozottabban érvényesíteni a lokális érdekeket. Jó példát láttunk erre Császáron, ahol a falu vezetői összefogtak a fölerősödött lokális érzéseknél és helyi társadalom építésébe való bekapcsolására. A helyi öntudat határozottabb megfogalmazásához nagyobb önismeretre van szükség, ami *elmélyültebb és szélesebb körű honismereti jelenkutatót és múltfeltárást* tett szükségessé. Számos törekvést látni a lakóhelyi kulturális sajátosságok kialakítására, a táji, települési, helyi színek felerősítésére. Több olyan művelődési mozgalom indult el a közelmúltban, illetőleg virágzik évek óta, amely közvetve igen jelentős honismereti tevékenységet jelent. Ilyen a népművészeti mozgalom, újabban pedig a sorra alakuló művelődési egyesületek és a körök, valamint a helytörténetet, a lokalitást, a népi kultúrát hangsúlyozó népfőiskolai kezdeményezések.

Az elsőre példaként hadd dicsekedjek szintén egy Komárom megyei credménnyel: a népművészeti mozgalom tokodi eredményeit azok a kollégák, akik ott jártak, értékelhették. A művelődési egyesületek szerepével szintén megismerkedhettünk a megyében. A népfőiskola társadalomépítő fontosságáról itt Tatán, azt hiszem nem kell különösebben sokat szólni. A honismereti mozgalomnak ezek között az új lehetőségek és mozgások között kell megtalálni a helyét, hogy munkájával hatást érjen el, eredményei hasznosíthatók legyenek, a benne érdekeltté tehető emberek számát növelni tudja.

Ahhoz, hogy ezek a kérdések még inkább foglalkoztassák a szekcióban részt vevőket és segítsék őket gondolataik kifejtésében, előzetes főlshózóalókat kértünk föl. Ezek sorában elhangzott *Dobos László*tól a vallásos ifjúsági mozgalmi közösségek történeti szerepét tagló előadás. *Kovács Bálint* a Keresztyén Ifjúsági Egyesület, a KIE ifjúságnevelő tevékenységének a hagyományairól, honismereti jelentőségéről szólt. *Ugrin József* a KALOT, a Katolikus Legényegyleti mozgalom és a honismeret 1930-as évekbéli kapcsolatáról, annak tapasztalatairól beszélt. *Kertészné Angyal Mária* a népművészeti mozgalom és a honismeret lehetőségeit taglalta, *Borbáth Erika* pedig a mai népfőiskolai kezdeményezések honismereti szerepét, feladatát ismertette.

A hozzászólóok összefoglalásával megállapíthatjuk, hogy a honismereti tevékenység társadalmi kapcsolatainak kiépítésében, kiszélesítésében fordulóponthoz érkezett a mozgalom. Három pontban, *szakmailag, szervezeti kérdéseket tekintve és általános szemléletben* tudjuk összefoglalni a szekció vitájának az eredményeit.

A szakmai kérdések: a leszűkült szakköri tevékenység szemlélete ma már tarthatatlan. Tisztelet, becslés mindazoknak, akik évtizedek óta szakkörökön belül végzik ezt a munkát a lehető leglelkesebben. Nem az ő munkájuk értékítélete ez, hanem annak az igénynek a hangsúlyozása, hogy ma már pusztán a szakköri munka kevés ahhoz, hogy a honismereti munka kiszélesedjen és az előttünk álló társadalmi feladatokat föl tudja vállalni. Nem szabad úgy fölfognunk a munkánkat, mint nem hivatásos tudományos kutatást, sokkal inkább a honismereti tevékenység széles körű társadalmi funkcióit kell alapul vennünk.

A szervezeti kérdéshez: nem lehetünk megelégedve az erre hivatott intézmények munkájával. A Művelődési Minisztérium támogatása nem kielégítő. A társadalmi szervezetekben, így a Hazafias Népfrontban is inkább személyi háttere volt a honismereti munka felértékelődésének, nem annyira szervezeti. Az erkölcsi, politikai támogatást intézményesen kell megteremteni a jövőben. Tarthatatlannak ítéltük meg, hogy a honismereti tevékenység szakmai-módszertani irányítására és segítésére hivatott intézményekben (mint például az iskolarendszer, a különböző kutatóhelyek vagy közgyűjtemények, és végül az olyan intézmények, mint a TIT vagy az Országos Közművelődési Központ és a körük szerveződött hálózat), csak mellékes feladatként kezelik a honismereti munkát, ezzel együtt azokat a társadalmi feladatokat is, amikre már rámutattam.

A következő kérdéscsoport: a fordulatnak az általános szemléletet illetően abban kell bekövetkeznie, hogy eddig a honismeret főként fölülről és intézményesen, a megengedés és a támogatás keretei között fejtette ki hatását, döntően nem az alulról megnyilvánuló igények szabad intézményesüléseket szerveződött mozgalom. A jövőben *az utóbbi iránynak kellene fölerősödnie*.

A XVI. honismereti akadémia azzal, hogy napirendjére tűzte az egyház és a honismeret kapcsolatát, egy hosszú idő óta természetellenesen létező állapot megszüntetését vállalta fel. A kezdeti lépéseket ehhez a feladathoz a mi szekciónkban is megtettük. Javasoljuk: minden szinten kapjon bátorítást a honismereti mozgalom abban, hogy társadalmi kapcsolatait kiszélesíthesse az egyházi intézmények és szellemi kapacitásuk irányába. Ez megfelel a tényleges nemzeti megújulás művelődéspolitikai programjának.

El kell érniük nekünk, a mozgalom aktivitistáinak — tehát nem kívülről várva a megoldást —, hogy a honismereti mozgalom bevonuljon a kisközösségek, a településszintű közösségek építési programjába. A honismeret váljon a helyi társadalom építésének stratégiai elemévé.

A honismereti akadémia szabad fóruma

Az akadémia minden előadására, hozzászólására, a föltett kérdésekre és a kapott feleletekre a szellemi demokratizmus, a gondolatok felelős, korlátozás nélküli kifejtése, szabad áramlása volt jellemző. Formálisan ugyan csak az utolsó napon, a szekciók munkájáról szóló beszámoló elhangzása után került sor a program szerinti „szabad fórum”-ra, valójában azonban megvolt rá a mód, hogy a „honismereti székértábor” tagjai mindennap, valamilyen témában kifejthessék véleményüket, esetenként pedig arra is, hogy az előadók válaszolhassanak a fölmerült kérdésekre. Ezeknek a szabad fórumoknak a gondolataiból, javaslataiból kíséreltem meg kiemelni és rendszerezni azokat, amelyek a honismereti mozgalom munkája szempontjából érdeklődésre, továbbgondolásra tarthatnak számot.

1. A honismereti akadémiák újra és újra visszatérő témája a *nemzet és a nemzetudat fogalmának tisztázása*, nem utolsósorban a sokat emlegetett „ideológiai tatárdulás” okozta károk miatt, a nemzeti identitástudat helyreállítása érdekében. Ehhez szolgált adalékkal Pozsgay Imre a hozzá intézett kérdésekre adott válaszok során. Elmondta, hogy a marxizmus—leninizmus ideológiájától nem idegen a nemzeti érzés, csak a későbbi, sztalinista deformálódás során igyekeztek kirekeszteni a munkásmozgalomból a nemzeti szempontokat. Annak idején — mondotta Pozsgay Imre — „éppen Leninnek kellett a legkéservesebb küzdelmet vívnia azért, hogy elismertesse a nemzeti kérdés jelentőségét a munkásmozgalomban. Oroszországból soha nem lett volna a népek uniója, ha nem a nemzeti kérdés megoldásának pozíciójából indul ki. Rosa Luxemburg nemzeti elfogultsággal, már-már sovinizmussal vádolta Lenint, amiért olyan nagy jelentőséget tanúsít ennek a kérdésnek. De Marxról is ugyanezt lehet elmondani. Marx is, Lenin is nemzeti alapon fejtette ki az internacionalizmusát”. Hogy a munkásmozgalom klasszikusainak a nemzetről alkotott szemléletét milyen módon torzították el az idők során, arra vonatkozóan Pozsgay Imre fölidézte azt az elsőként Illyés Gyula által megfogalmazott jelenséget, miszerint a hazai pártlapok mottójaként szereplő, a Kommunisták Kialtványból vett jelszó az eredeti német szövegben így hangzott: „Minden ország proletárjai, egyesüljetek!” Oroszra is így fordították. Csak a magyar fordítók „nagyolták el” a szöveget, amikor „világ proletárjai”-ra fordították. Marx tehát nem a nemzet átlépésével, hanem éppen a nemzetet keresztül akart eljutni a nemzetek közösségéhez. Csak a sztalinista adminisztráció torzította el a kérdést, aminek súlyos, demoralizáló következményeit mindnyájan ismerjük.

2. Ezzel a témával függ össze a honismereti akadémiákon rendszeresen megnyilvánuló aggodás: *kevés a fiatal a mozgalomban*. A leghatározottabban talán Juhász Antal, a szegedi Móra Ferenc Múzeum igazgatóhelyettese vetette fel a témát, föltéve a kérdést a honismereti mozgalom vezérkarának: mi lehet ennek az oka? „Nyilván sokan úgy gondolják — mondotta —, hogy még nem érkezett el a zászló átadásának ideje, jó erőben érzik magukat. De ha arra várunk, amíg kihull a zászló a mozgalom nagy öregjeinek kezéből, és nem kapcsolunk be idejében kellő számú fiatal a munkába, az a mozgalom válságához vezethet.” Ezen az akadémián újra elhangzott a követelés: tanítsanak történelmet a tanítóképző főiskolákon! Annak ellenére ugyanis, hogy a sárospataki honismereti akadémiát követően még az akkori művelődésügyi miniszter ígérte meg a kérdés megoldását, mind ez ideig nem született döntés. Volt ugyan olyan észrevétel is, hogy amíg ilyen hibás szemléletű a történelemtanításunk, addig tán jobb is, ha nem oktatják a tanítóképzőkben, de az akadémián részt vevők többsége erőteljesen hangsúlyozta a helyzet tarthatatlanságát, s kérte az államminiszter segítségét.

De nemcsak a tanítóképzőkből hiányzik történelemtanítás, hanem egyáltalában a honismeret — a néprajz, a helytörténet stb. — oktatása is a különböző rendű és rangú iskolákból.